

УДК 631.22:334.012.33

Ю. В. Піддубна,
аспірант, Уманський національний університет садівництва

РІВЕНЬ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

I.V. Pidubna,
postgraduate, Uman National University of Horticulture

THE LEVEL OF STATE SUPPORT OF FARMING ENTERPRISES

У статті висвітлено стан підтримки фермерського господарства в Україні за останні декілька років. Проаналізовано значення фінансової політики, яку проводить уряд, для найменш захищених та конкурентоздатних учасників ринку. Розглянуто основні напрями та програми підтримки в розрізі років, а також проведено загальний аналіз обсягів державного фінансування державних програм підтримки фермерських господарств.

The article explains the status of the support of the farm enterprises in Ukraine for the last few years. It contains the analysis of the importance of the governmental financial policy for the least protected and competitive market players. It discusses the trends and programs prevailing during these years, as well includes the general analysis of the scope of the state financing support of the farm enterprises.

Ключові слова: фермерські господарства, державна підтримка, фінансування, регулювання.

Key words: farm enterprises, state support, financing, regulation.

ВСТУП

Початок зародження фермерства в Україні було закладено у 90-х роках минулого століття. Його особливість якого полягає в тому, що це специфічний вид підприємницької діяльності на селі, що базується на сімейно-трудовах відносинах, тобто самі ж власники (керівники) фермерського господарства нарівні з членами своїх родин, друзями та деякими найманими працівниками працюють "самі на себе". Незважаючи на складність для маленької структурної одиниці бізнесу проявити себе на продовольчому ринку, фермери з-поміж усіх покладених на них тягарів намагаються виробляти високоякісну та конкурентоздатну сільськогосподарську продукцію.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дослідженням проблеми державної фінансової підтримки сільськогосподарських виробників, в особливості — фермерських господарств, займаються такі вчені, як: О.М. Бородіна, С.В. Глущенко, М.Я. Дем'яненко, А.Д. Діброва, М.М. Кропивко, О.Д. Радченко, О.Я. Стойко, П.Т. Саблук.

Науковцями встановлено, що останнім часом суттєво знизився рівень державної підтримки сільського господарства, в тому числі фермерських господарств. З кожним роком рівень бюджетного фінансування зменшується, загалом таку тенденцію пов'язують із економічною кризою як світовою, так і на рівні дер-

Таблиця 1. Розмір бюджетних асигнувань відповідно до програм підтримки фермерських господарств України за 2008—2011 рр.

| Назва бюджетної програми | 2008 рік | | 2009 рік | | 2010 рік | | 2011 рік | |
|---|-----------------|------|-----------------|------|-----------------|-----|-----------------|-----|
| | Сума, тис. грн. | % | Сума, тис. грн. | % | Сума, тис. грн. | % | Сума, тис. грн. | % |
| КПКВК 2801230 «Фінансова підтримка фермерських господарств» | 59436,0 | 38,8 | 19149,0 | 20,0 | - | - | - | - |
| КПКВК 2801460 «Надання кредитів фермерським господарствам» | 93865,7 | 61,2 | 8082,9 | 8,4 | 15000,0 | | 28000,0 | |
| КПКВК 2801530 «Надання кредитів фермерським господарствам за рахунок коштів Стабілізаційного фонду» | - | - | 68660,0 | 71,6 | - | - | | |
| КПКВК 2801390 «Надання кредитів фермерським господарствам за рахунок коштів Стабілізаційного фонду» | - | - | - | - | 40000,0 | | | |
| Всього | 153301,7 | 100 | 95891,9 | 100 | 55000,0 | 100 | 28000,0 | 100 |

жави. Тому проблеми грошової підтримки фермерських господарств залишаються актуальними через низку нестабільних процесів в економіці та постійних змін у реформуванні галузевої підтримки.

Вагомість цих проблемних моментів залишає за собою місце для продовження та проведення окремих досліджень.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Дослідження проблемного стану фермерських господарств та їх ролі у становленні агропромислового комплексу, аналіз ефективності державної підтримки фермерських господарств за рахунок бюджетних програм.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

По своїй суті, фермерські господарства є найслабшими учасниками ринку, оскільки, по-перше — представляють аграрний сектор (який сам по собі уже є проблемним та ризиковим), а по-друге — це представники малого бізнесу, у підтримку і розвиток якого необхідно вкласти ще багато ресурсів. А оскільки в більшості випадків фермери не володіють такими фінансовими запасами і можливостями, які під силу великим сільськогосподарським підприємствам, то уже на початкових етапах зародження свого бізнесу держава повинна подбати про підтримку їхнього доходу.

Фінансове забезпечення фермерських господарств має ряд негативних чинників, серед яких слід виділити:

— власний капітал формується головним чином за рахунок фінансових ресурсів самих фермерів (90—95%);

— відсутність стабільності в отриманні прибутків (із року в рік доходи та збитки змінюються в залежності від впливу стихійних чинників) [1].

Відповідно до статті 33 Закону України "Про фермерське господарство", "представницьким органом фермерських господарств є Асоціація фермерів та приватних землевласників України" [3].

АФЗУ було створено у лютому 1991 року Установчим з'їздом фермерів. Головна мета полягала у створенні приватного сектора в сільському господарстві та боротьба за зміну штучно створеної, насильно нав'язаної українському селу колективній формі власності. З приходом справжнього господаря в особі фермера — приватного землевласника ми можемо говорити про розвиток сільськогосподарського виробництва.

Державна підтримка фермерських господарств законодавчо визначена згідно Закону України "Про фермерське господарство" [3].

Наразі державна підтримка фермерських господарств здійснюється через Український державний фонд підтримки фермерських господарств за бюджетними програмами "Фінан-

Таблиця 2. Державна підтримка фермерських господарств у 2008 — 2011 рр., млн грн.

| Показники | 2008 рік | 2009 рік | 2010 рік | 2011 рік | 2011 у % до 2008 |
|--|----------|----------|----------|----------|------------------|
| Отримано коштів державної підтримки за рахунок бюджетних дотацій | 469,5 | 111,3 | 93,4 | 67,3 | 14,33 |
| з них для підтримки виробництва продукції рослинництва | 265,4 | 46,4 | 50,5 | 22,1 | 8,32 |
| для розвитку тваринництва | 78,2 | 17,9 | 7,8 | 14,4 | 18,41 |
| для здійснення заходів з відтворення водних живих ресурсів | 0,0 | 0,0 | 0,1 | 0,0 | - |
| за іншими видами (напрямами) державної підтримки | 125,9 | 47,0 | 35,0 | 30,8 | 24,46 |
| Отримано коштів за рахунок податку на додану вартість, у тому числі: | 222,8 | 547,2 | 354,8 | 559,0 | 250,89 |
| для підтримки виробництва продукції рослинництва | 151,3 | 517,3 | 302,5 | 531,9 | 351,55 |
| для розвитку тваринництва | 71,5 | 29,9 | 52,3 | 27,1 | 37,90 |
| Державна підтримка, всього | 629,3 | 658,5 | 448,2 | 626,3 | 99,52 |

Джерело: [6].

сова підтримка фермерських господарств", "Надання кредитів фермерським господарствам" та "Надання кредитів фермерським господарствам за рахунок коштів Стабілізаційного фонду".

Фінансова підтримка надається строго в межах тих коштів, що передбачені у державному бюджеті на відповідні цілі. Обсяги державної фінансової підтримки вітчизняних фермерських господарств є незначними. За 2008—2011 рр. розмір державної підтримки фермерських господарств суттєво скорочується. Так, рівень фінансування 2011 року становив 18,2 % до суми допомоги 2008 року.

За період 2008—2011 рр. обсяг наданої державної підтримки фермерських господарств скоротилося у 5,5 рази. У 2009 р. фермерським господарствам за програмою КПКВ 2801230 "Фінансова підтримка фермерських господарств" на безповоротній основі виділено всього 19,1 млн грн., що втричі менше, ніж у 2008 р., наступні 2 роки — за даною програмою взагалі фінансування було відсутнім, хочеться мати надію, що дані дії уряду носять тимчасовий характер, враховуючи нестабільну економічну ситуацію як в країні, так і в світі. Спостерігається скорочення фінансування за програмою 2801460 "Надання кредитів фермерським господарствам", яка ґрунтується на поворотній основі. Хоча необхідно виділити суттєву відмінність даної програми від усіх інших, її особливість проявляється в тому, що вона є постійною впродовж чотирьох аналізованих років.

У 2010 році на фінансову підтримку фермерських господарств за рахунок державного бюджету було спрямовано 55 000,0 тис. грн.

Відповідно до Закону України "Про Державний бюджет на 2010 рік" за бюджетною програмою 2801460 "Надання кредитів фермерським господарствам" було спрямовано 15 000,0 тис. грн. та згідно Постанови Кабінету Міністрів України від 23 червня 2010 р. № 496 "Про затвердження Порядку використання у 2010 році коштів Стабілізаційного фонду для здешевлення кредитів, фінансування інвестиційних проектів, загальнодержавних та державних цільових програм в агропромисловому комплексі, вирішення питань матеріально-технічного забезпечення бюджетних установ агропромислового комплексу" (зі змінами) за бюджетною програмою 2801390 "Надання кредитів фермерським господарствам за рахунок коштів Стабілізаційного фонду" 40 000,0 тис. грн.

Станом на 1 січня 2011 року кошти, які були розподілені між регіональними відділеннями Укрдержфонду, використані на 100%. Фінансова підтримка була надана 664 фермерським господарствам. Середній розмір допомоги на одне фермерське господарство склав 82,8 тис. грн. Бюджетні кошти за програмою КПКВ 2801390 "Надання кредитів фермерським господарствам за рахунок коштів Стабілізаційного фонду" та КПКВ 2801460 "Надання кредитів фермерським господарствам" були направлені на:

— виробництво, переробку та збут виробленої продукції 64 фермерським господарствам на суму 4615,50 тис. грн.;

— провадження виробничої діяльності 115 фермерським господарствам на суму 9861,70 тис. грн.;

— придбання техніки, обладнання 328 фермерським господарствам на суму 29779,5 тис. грн.;

— поновлення обігових коштів 154 фермерським господарствам на суму 10443,3 тис. грн.

— будівництво та реконструкція виробничих і невикористаних приміщень 2 фермерським господарствам на суму 200,0 тис. грн.

— закладання багаторічних насаджень 1 фермерським господарством на суму 100,0 тис. грн. [4, с. 14]

Закономірною є позиція, коли однією із причин уповільнення розвитку фермерських господарств та скорочення доходів даного роду підприємств є обмеженість або навіть брак у фінансових ресурсах, що в ідеалі повинно формуватись на основі власних джерел. У випадку, коли виникає саме така ситуація, на допомогу господарствам повинна прийти держава в особі головних розпорядників бюджетних коштів. У таблиці 2 наведено обсяги державної підтримки фермерських господарств у 2008—2011 роках.

Впродовж аналізованого періоду (2008—2011 рр.) державна підтримка фермерських господарств приблизно залишається на одному й тому ж сталому рівні, за винятком 2010 року, коли сума допомоги становила на 28,43% менше, ніж було виплачено підприємствам у 2011 році.

За період упродовж 2009—2011 рр. державна допомога фермерських господарств відбувалась головним чином за рахунок податкової підтримки, хоча у 2008 році даний вид бюджетного асигнування становив половину від коштів, які отримали господарства за рахунок бюджетних дотацій. Слід відмітити, що вихідна допомога за рахунок податку на додану вартість зросла у 2,5 рази. Щоправда слід врахувати, що кошти не в однаковій мірі розподіляються на розвиток тваринництва та рослинництва. Проте, якщо у 2008 році сума коштів пропорційно розподілялась таким чином: на рослинництво — 67,9%, на тваринництво — 32,1%, то у 2011 р. на рослинництво припадає 95,2%, а на тваринництво всього лише — 4,8%, дану ситуацію складно виправдати, навіть опираючись на сезонність рослинницької галузі.

Що стосується вихідної допомоги держави за рахунок бюджетних дотацій для фермерських господарств, то спостерігається значне скорочення у виділенні коштів з кожним роком, приміром, за 4 роки видатки скоротилися у 7 разів, і вже 2011 рік недоотримав коштів на 85,67% проти 2008 року.

Ситуація із фінансуванням тваринництва бажає кращого, оскільки у 2010 році було виділено допомоги фермерським господар-

Таблиця 3. Обсяг фінансової підтримки фермерських господарств на поворотній основі згідно КПКВК 2801460 "Надання кредитів фермерським господарствам" у 2011 році

| № п/п | Область, регіон | Середній обсяг виробництва сільськогосподарської продукції фермерськими господарствами, млн грн. | Кошти із спеціального фонду, тис. грн. |
|--------|-------------------|--|--|
| 1 | АР Крим | 132,2 | 693,8 |
| 2 | Вінницька | 332,7 | 1745,9 |
| 3 | Волинська | 86,5 | 454,0 |
| 4 | Дніпропетровська | 503,9 | 2644,0 |
| 5 | Донецька | 197,6 | 1036,6 |
| 6 | Житомирська | 84,8 | 444,9 |
| 7 | Закарпатська | 40,2 | 211,1 |
| 8 | Запорізька | 323,6 | 1697,7 |
| 9 | Івано-Франківська | 37,2 | 195,0 |
| 10 | Київська | 214,9 | 1127,6 |
| 11 | Кіровоградська | 449,8 | 2359,9 |
| 12 | Луганська | 219,8 | 1153,5 |
| 13 | Львівська | 325,8 | 1709,6 |
| 14 | Миколаївська | 331,0 | 1736,8 |
| 15 | Одеська | 382,9 | 2009,2 |
| 16 | Полтавська | 264,0 | 1385,4 |
| 17 | Рівненська | 73,4 | 385,0 |
| 18 | Сумська | 117,4 | 615,8 |
| 19 | Тернопільська | 115,7 | 607,3 |
| 20 | Харківська | 229,7 | 1205,2 |
| 21 | Херсонська | 303,7 | 1593,3 |
| 22 | Хмельницька | 197,7 | 1037,3 |
| 23 | Черкаська | 205,9 | 1080,4 |
| 24 | Чернівецька | 47,8 | 251,0 |
| 25 | Чернігівська | 118,1 | 619,7 |
| Всього | | 5336,4 | 28000,0 |

Джерело: [5, с. 3].

ствам у розмірі 7,8 млн грн., а згідно даних Українського державного фонду підтримки фермерських господарств кількість фермерських господарств у цьому ж році становила 41 524 одиниць, тому сума в розмірі 188 гривень на одне підприємство є зовсім невинуватою, враховуючи надто вже складну економічну ситуацію, в якій опинились майже всі сільгоспвиробники, а особливо тваринницька галузь.

Законом України "Про Державний бюджет України на 2011 рік" передбачалося виділення асигнувань із спеціального фонду у розмірі 28,0 млн гривень лише за бюджетною програмою КПКВК 2801460 "Надання кредитів фермерським господарствам".

Розподіл коштів, передбачених у державному бюджеті на 2011 рік на фінансову підтримку фермерських господарств на поворотній основі, розглянуто у таблиці 3.

Постановою Кабінету Міністрів України від 21 березня 2011 року № 282 внесено зміни до чинного Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 р. № 1102.

Цими змінами передбачено:

— збільшення з 100,0 тис. грн. до 250,0 тис. грн. розміру фінансової підтримки (кредитів), яка надаватиметься фермерським господарствам;

— запровадження конкурсного відбору фермерських господарств для надання їм фінансової підтримки як на поворотній, так і на безповоротній основі шляхом створення комісії при Українському державному фонді підтримки фермерських господарств та регіональних комісій, створених при його регіональних відділеннях.

Також, у поточному році фермерські господарства можуть отримати на загальних підставах державну підтримку за наступними бюджетними програмами, що діють в агропромисловому комплексі, а саме:

— "Здійснення фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів";

— "Селекція в тваринництві та птахівництві на підприємствах агропромислового комплексу";

— "Державна підтримка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів";

— "Часткове відшкодування суб'єктам господарювання вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів та підприємств з виробництва комбікормів";

— "Бюджетна тваринницька дотація та державна підтримка виробництва продукції рослинництва";

— "Державна підтримка галузі тваринництва";

— "Закупівля племінних нетелів та корів, вітчизняної техніки і обладнання для агропромислового комплексу з наступною їх реалізацією сільськогосподарськими підприємствами на умовах фінансового лізингу".

Кошти будуть спрямовані першочергово на розвиток молочного та м'ясного тваринництва [2, с. 7].

ВИСНОВКИ

На сьогоднішній день стан сільського господарства вимагає більш радикального переходу на шлях інтеграційних процесів, що відбуваються в економіці, і зрозуміло, що не можуть оминати стороною агропромисловий комплекс, який нині знаходиться не в найкращому становищі. Враховуючи сучасні тенденції, які практикують у західноєвропейських країнах, ми повинні чітко окреслити для себе позицію, яку нам вигідно обрати для стрімкого виходу з кризового становища та набуття галуззю конкурентоспроможного стану. У даному випадку

потрібно виокремити для себе позицію або скорочення державної підтримки сільського господарства, або посиленого втручання в розбудову сільського господарства з використанням новітніх технологій.

Останнім часом недостатньо приділяється увага підтримці розвитку фермерських господарств, а враховуючи той факт, що це — один із найуразливіших суб'єктів аграрного сектору, потрібно обов'язкова негайна допомога з боку уряду найслабшим учасникам ринку.

Ми вважаємо, що суттєве скорочення бюджетних асигнувань стосовно фермерського господарства можна пояснити запровадженням конкурсного відбору між фермерськими господарствами для надання їм фінансової підтримки як на поворотній, так і на безповоротній основі шляхом створення комісії при Українському державному фонді підтримки фермерських господарств та регіональних комісій, створених при його регіональних відділеннях. Тому було б непогано спростити отримання грошової допомоги та збільшити розмір бюджетних асигнувань.

Література:

1. Глущенко С.В. Напрями розвитку бюджетної підтримки фермерських господарств в Україні / С.В. Глущенко // Наукові записки Національного університету "Києво-Могилянська Академія". — 2007. — С. 17—21.

2. Державна підтримка фермерських та особистих селянських господарств у 2011 році // Фермер України. — № 9—10 (258—259). — 1—31 травня 2011. — С. 7.

3. Закон України "Про фермерське господарство" від 19.06.2003 № 973-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/973-15>

4. Підсумки роботи Укрдержфонду по наданню фінансової підтримки фермерським господарствам станом на 01.01.2011 року // Фермер України. — № 1—2 (250—251). — 1—31 січня 2011. — С. 14.

5. Розподіл коштів, передбачених у державному бюджеті на 2011 рік на фінансову підтримку фермерських господарств на поворотній основі (КПКВК 2801460 "Надання кредитів фермерським господарствам") // Фермер України. — 15 (264). — 1—15 серпня. — 2011. — С. 3.

6. Статистичний щорічник "Сільське господарство України" за 2008, 2009, 2010, 2011 роки. — К.: Держкомстат України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Стаття надійшла до редакції 16.02.2013 р.